№ 128 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 16 1902 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 16 № 128

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Ցայտարարութիւնների [illegible] են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Իտալիայում.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Նորերումս մեր ծոյլ ու անկարող քաղաքային ինքնավարութիւնների համար երկնքից մանանայի պէս մի բան իջաւ։ Ցանկարծ յայտնի դարձաւ, որ փողոցները ջրելը ոչինչ օգուտ չէ տալիս, ընդհակառակը, սաստիկ վնասակար է։

Գիտէք ինչ է նշանակում այդ նոր գիւտը։

Մինչեւ այժմ, ամառնային տօթերին, քաղաքային ինքնավարութիւնը տագնապի մէջ էր ընկնում։ Պահանջվում էր ջրել փողոցները, պահանջվում էր հազարաւոր մարդկանց թոքերը մահվան վտանգից ազատելու համար։ Ջրել, բայց ինչպէս։ Չէ՞ որ ջրելու համար ջուր է հարկաւոր, իսկ Թիֆլիսը ջրով հարուստ քաղաք չէ. քաղաքային ջրանցքը ամառվայ ամիսներում շատ է սիրում ցամաքել եւ ծագում է ծանր հարց—արդեօք ծարաւ յագեցնել, թէ փողոցների սպանող ոյժը պակասեցնել։ Ճիշդ է, աշխարհագրութիւնը այժմ էլ չէ փոխվել եւ այժմ էլ դեռ Թիֆլիսի միջով «ոլոր-մոլոր Կուրն է գալիս», բայց Անդրկովկասեան այդ ամենամեծ գետից օգուտ քաղելու իմաստութեան դեռ չէ հասել մեր քաղաքը. եւ միակ բացառութիւնը բեռնակիր մշակն է, դարերի աւանդութեան հաւատարիմ պահապանը, որ մօտենում է գետի ափին եւ իր չալակած աղբը թափում է նրա պղտոր ալիքների մէջ։ Մեծ գետի կողքի փողոցներն էլ ջրել չէ լինում գետի ջրով, որովհետեւ դժուար է ջուր վերցնելը։

Եւ այսպէս ահա, տագնապը պատում էր քաղաքի հայրերին ամեն անգամ, երբ գալիս էր ամառը եւ դժոխային տօթերը չորացնում էին ամեն ինչ։

Այժմ այլ եւս թշուառ չէ քաղաքային ինքնավարութիւնը։ Գիտութիւնը գտաւ, որ փողոցներ ջրելը վնասակար է։ Ցայտնի է, որ փողոցային փոշու մէջ ապրում են անհամար, անթիւ միկրօբներ։ Նկատված է, որ այդ միկրօբները ջրելուց յետոյ աւելի եւս բազմանում են։ Եզրակացութիւնը ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է։ Մարդիկ ամեն կերպ աշխատում են ոչնչացնել միկրօբները։ Եւ մի՞թէ քաղաքի հայրերը պիտի այնքան անգութ լինեն, որ փողոցները ջրելով աւելի բազմացնեն մարդկութեան անողոք թշնամիներին, մի՞թէ պէտք է աշխատեն, որ մէկի տեղ հարիւր հազար, միլիօն միկրօբներ գոյանան։

Ի հարկէ, ոչ։ Ջրելու պարտքից կարելի է ազատվել։ Կարելի է գիտութեան [illegible] փոշի բարձ դարձնել եւ քնել։ Եւ երբ փողոցային փոշուց խեղդվող քաղաքացին կը համարձակվի ձայն բարձրացնել, ինքնավարութեանը կը մնայ քնաթաթախ մի բառ արտասանել՝ «վնասակար է» եւ միւս կողքի վրա շուռ գալ։

Իսկ մեզ, քաղաքի բնակիչներիս, փոշին կատարելապէս խեղդում է։ Խեղճ Թիֆլիսեցի։ Նրան խորովում է արեւը, բայց նա շատ յօժար է խորովվել կրակի մէջ, միայն թէ դժոխային տօթի հետ խառնված չը լինի Թիֆլիսի փոշին։ Անկարելի է շարժվել փողոցներում առանց փոշի ուտելու։ Քամի հարկաւոր էլ չէ. բաւական է մի կառք անցնէ, բաւական է եւ այն դժբաղդութիւնը, որ կանանց մօդան սկսել է նորից երկարացնել զգեստները եւ նորից իւրաքանչիւր տիկին յիշեցնում է հին երգի կտորը—«կօսիս քուչի ալելը վիր է կալի փօգրաթով»։ Աւելացրէք այդ բոլորի վրա եւ այն, որ դռնապանները սիրում են փողոցները աւելել ցերեկով, այնպէս որ իւրաքանչիւր փողոցի մէջ դուք շարունակ հանդիպում էք փոշու վշշացող քուլաներին—եւ դուք կը հասկանաք, թէ որքան դժբաղդ է Թիֆլիսեցին ամառվայ երկար ու ձիգ ամիսներում։

Տաքը խեղդում է, օդ չը կայ, բայց փոշի որքան կամենում էք։ Ցուսահատութեան է հասնում քրտինքի մէջ լողացող մարդը. մի բաժակ ցուրտ ջուր, մի զով տեղ—ահա ինչ է նա որոնում գժվածի պէս։

Եւ ահա այդ յուսահատութեան ժամերից մէկում ես մտայ մի տեղ՝ քիչ հանգստանալու, շունչ քաշելու։

Դա մի այգի է Թիֆլիսի կենտրոնում, ամենանշանաւոր փողոցի վրա։ Մուտքը արժէ 20 կոպէկ։ Չը նայած այս վճարին, ես այգում տեսայ մի ահագին բազմութիւն։ Որքան տօթն ու փոշին նեղել է մարդկանց, մտածում էի ես, նայելով բազմաթիւ սեղանների շարքերին, որոնք խիտ առ խիտ տեղաւորված էին լայն հրապարակում եւ մեծ պատշգամբներում։ Ազատ սեղան համարեա չը կար։ Իւրաքանչիւրի շուրջը [illegible] էին մարդիկ, ուտում էին, խմում էին։ Այգում զբօսնել չէ կարելի, այնտեղ գնացողը պիտի նստէ եւ մի բան պահանջէ։ Հարիւրաւոր բազմութեան մէջ ես նկատեցի ընտանիքներ, կանայք, երեխաներ։ Տանջվող մարդկութիւնը եկել էր մի կտոր մաքուր օդ ծծելու, մի թեթեւ զովութիւն զգալու եւ դրա համար յօժարութեամբ դատարկել էր իր գրպանը. մուտքի վճար, վճար պարտաւորական ուտելու եւ խմելու համար։

Օդ եւ զովութիւն... Սրանք են այս այգու հրապոյրները։ Թւում էր թէ այդքանն էլ բաւական էր, բայց ո՛չ, ամենագլխաւորը այդ չէ։ Ես շատ շուտով համոզվեցայ, որ ամենագլխաւոր հրապոյրը այդ այգու բեմն է։

Նուագում է երաժշտութիւնը, բարձրանում է վարագոյրը, բեմ են գալիս զանազան տղամարդիկ եւ կանայք, զանազան միջոցներով բարձրացնում են ընթրողների տրամադրութիւնը։ Որը երգում է, որը պարում է, մէկն էլ ատամներով սեղաններ ու աթոռներ է բարձրացնում։ Բոլոր այդ բեմական «գործիչները», ինչպէս երեւում է, հասարակութեան սիրելիներն են, գոնէ ամեն մէկը բուռն ծափահարութիւնների էր արժանանում։

Սկզբում ամեն ինչ դեռ կարգին էր գնում։ «Գեղարուեստական» երեկոյթի ծրագիրը հիանալի կերպով համաձայնեցրած էր փորի հոգեբանութեան։ Մարդիկ դեռ լուրջ էին, նրանց առջեւ դրված շիշերը դեռ նոր-նոր էին բաժակների մէջ թափվում։ Եւ այդ ժամանակ բեմի վրա կատարվում էին այնպիսի բաներ, որոնք առանձին գրգռիչ յատկութիւններ չունէին։

Բայց ժամանակը անցնում է, շիշերը դատարկվում են եւ դրա համաձայն էլ բեմի վրա առաջ են գալիս ուրիշ տեսարաններ։ Ահա մի կին երգում է ինչ-որ թեթեւ երգ։ Երգում է եւ ոտը բարձրացնում։ Հասարակութեան տրամադրութիւնը փոխվում է, ելեկտրական ալիքներ են վազում սեղանից սեղան։ Համակրական ցոյցերը հետզհետէ բուռն, անզուսպ են դառնում։ Բեմին մօտիկ շարքերում նստած երիտասարդութիւնը յաճախ սկսում է երգչուհու հետ երգել, իսկ իւրաքանչիւր «ոտնամբարձութիւն» այնպիսի ոգեւորութիւն, այնպիսի յուզմունք է տարածում, որ լսվում են աղաղակներ, հիացական բացականչութիւններ։

Ինձանից ոչ հեռու մի քանի տիկիններ ու պարոններ էին ընթրում։ Միայն այդ փոքրիկ խումբն էր, որ առաջին իսկ «ոտնամբարձութեան» ժամանակ ամեն ինչ կիսատ թողեց եւ շտապով հեռացաւ։ Մնացածները նոյն իսկ չը շարժվեցան իրանց տեղերից։ Քանի անգամ կանչում են, քանի քանի անգամ պահանջում են կրկնել, ինչպէս են ծափահարում։

Ես մնացել էի շշկլված։ Բայց ամենաթունդը, «ամենահամեղ կտորը» պահված էր վերջին։ Դուրս են գալիս երկու կանայք. Նրանց երեւան գալը անհուն ոգեւորութիւն է պատճառում հասարակութեան։ Նրանք սկսում են երգել, պարել։ Նրանք աւելի յաճախ են բարձրացնում իրանց ոտները։ Կատարեցին մի երկու կտոր, բայց ոչ ոք բաւական չէ իր տեսածով ու զգացածով։ Պահանջում են կանկան պարել։ Պահանջում են բարձր աղաղակներով. լսվում է ամբողջ խմբերի միահամուռ պահանջը, լսվում են եւ առանձին ձայներ։

—Կանկան, այս բառն է, որ թնդում է օդի մէջ, խառնվում է որոտընդոստ ծափահարութիւնների, հիացական բացականչութիւնների հետ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ

(Ուղեւորի թռուցիկ տպաւորութիւններ)

XVIII

Ապրիլի կէսն է, շտապում եմ դէպի Հռոմ։ Ցոգնած ճանապարհորդի համար երկաթուղին աւելի եւ աւելի ձանձրալի է դառնում, բայց երկու մխիթարութիւն ունեմ, նախ՝ որ շուտով տեսնելու եմ յաւիտենական քաղաքը, որի պատմութիւնը այնքան խաղացել է իմ մանուկ օրերի երեւակայութեան հետ, եւ երկրորդ՝ մօտենում եմ բուն հարաւին, որի բնութիւնն այնքան գրաւչութիւն ունի տարվայ այս եղանակին։

Ժամ առ ժամ դէպի հարաւ, դէպի Աֆրիկայի ափերն իջնելու գիտակցութիւնը մի ախորժելի տրամադրութիւն է բերում մարդու վրա. հաճելի է երեւակայել այն վայրերը, ուր արեւակի շողերն այնքան թափ ունեն եւ այնքան ողորմած են, ուր ձիթենին, նարինջը եւ կիտրոնն են ծաղկում, ուր մարդը միշտ բնութեան մէջ է, նրա մի մասն է կազմում, ուր անտառները մշտականաչ են եւ լեռները միշտ ծաղկապատ։ Այս գրաւիչ պատկերները, հարաւի բնութեան կենսական թափը, կարծես, կամաց-կամաց աւելի յախուռն է դարձնում արեան պտոյտը մարդու երակներում, ապրելու ցանկութիւնը կրկնապատկվում է եւ ներքին ոյժն աճում։ Հարաւի բնութիւնը կեանքի անսպառ աղբիւր է։

Լուսաբաց էր, երբ մօտեցանք Հռոմին։ Հարթ ու խոնաւ մարգագետիններ ձգվում են հեռու հեռու. արտեր չը կան կամ շատ սակաւ են, դրանց փոխարէն երեւում են ձիթենու ծառեր հատ-հատ կամ խումբ-խումբ։ Վաղ առաւօտից՝ արեւի առաջին շողերի տակ քանի մի վտիտ ձիեր եւ այլ անասուններ արածում են մարգագետիններում տխուր ու մոլորված կերպարանքով. ահա մի մարդ, որ վար է անում, մի խումբ զինուորներ, որոնք վաղորդեան վարժութիւններն են կատարում։ Տեղ տեղ հարթութիւնն ակօսվում է խորը, ճահճային վտակով, որ գալարվում է իր պղտոր ջրերով թումբերի պէս փոքրիկ բլրակների եւ կանաչազարդ մարգերի միջով։ Դաշտանկարը հարուստ չէ, բայց ինչ փոյթ. Հռոմի շրջակայքում մարդ բնութեան տեսարաններ չէ փնտրում, այլ մի ուրիշ բան, որ խօսէր մի զարմանալի անցեալից. այն էլ տարօրինակ է, որ այնքան լեգէոնների եւ Ալպերի կատարից հեղեղի պէս թափվող անթիւ բարբարոսների կոխած տեղերում տակաւին խոտ էլ է բուսնում։ Ամբողջ հին աշխարհը եկաւ այստեղ մեռնելու եւ այս թմբերից իւրաքանչիւրը կարծես մի ժողովրդի գերեզման լինի։ Անասունների հօտերն ու աշխատող մարդիկ անգամ այստեղերին չեն պատշաճում։ Երկաթուղին անցնում է դաշտերից, սկսվում են բանջարանոցներ, ահա եւ փոքրիկ խուղեր, տեղ-տեղ երեւում են հին աւերակների մնացորդներ, որոնք արագութեամբ փախչում են աչքից. ահա եւ Հռոմը։

Ես սիրում եմ նոր քաղաքի առաջին տպաւորութիւնը գրի առնել. ճշմարիտ է, այդ ժամանակ մարդ հեշտութեամբ չափազանցութեան եւ թիւրիմացութեան ենթակայ է, բայց այն՝ ինչ զգացվում է առաջին ժամերին, այլ եւս երբէք չէ կրկնվում, արտասովոր, ուշագրաւ երեւոյթներն անգամ կամաց կամաց դառնում են սովորական եւ խուսափում են դիտողութիւնից։

Հռոմի առաջին տպաւորութիւնը յարուցանում է մի անօրինակ յուսախաբութիւն, որի աղբիւրը պատմութեան ստեղծած պատրանքների մէջ պէտք է փնտրել։ Գրքերից քաղելով՝ մարդ Հռոմ անուան հետ կապել է այնպիսի մտապատկերներ, որոնք դարերից ի վեր արդէն չքացել են, այլ եւս երբէք չը վերադառնալու համար։ Ինձ թւում է, որ Հռոմ ասելով՝ երեւակայութեան եւ զգացմունքի մարդը երբէք նորը չէ հասկանում, այլ միշտ հինը եւ միայն հինը եւ հետեւապէս երեւակայում է յաւիտենական քաղաքը իր Կապիտօլիով, պալատներով, կրկէսներով, իր զարմանալի Ֆօրումով, ուր սառնարիւն ցենզօրները, կօնսուլները, սենատօրներն ու տրիբունները միահեծան ժողովրդի հետ աշխարհին օրէնքներ էին խմբագրում եւ կեսարների ոտքերի տակ փռում ազգերի բաղդը։

Եւ այս բոլորի փոխարէն ճանապարհորդի աչքի առաջ ներկայանում է մի աւելի կամ պակաս չափով ժամանակակից քաղաք իր պարտէզներով, ծառուղիներով, կառքերով, ելեկտրական հանրակառքերով, բազմայարկ տներով։ Երեւակայածի եւ իրականի տարբերութիւնն այնքան ցնցող է, որ մի րոպէ մարդ դժուարանում է հաւատալ, թէ այս է Կատօնների, Պոմպէոսների եւ Կեսարների քաղաքը։ Սակայն մի քանի ժամվայ դիտողութիւնը բաւական է, պատմութեան ստեղծած պատրանքը չէ դիմանում հաստատուն իրականութեանը, հին մտապատկերները չքանում են արագութեամբ եւ նրանց տեղը մնում է մի տեսակ ափսոսանք, կուզէք ասեմ ցաւի պէս մի բան, որ ճնշում է մարդու սիրտը այս պարզ, անմեղ յուսախաբութեան համար։

Մի հասակ կայ, երբ մարդ հաւատում է դիցաբանական բոլոր աստուածների գոյութեանը, երեւակայութեան հետ խաղացող առասպելական քաջերի սխրագործութիւններին եւ Հերկուլէսին ու Վահագնին, Արամազդին ու Պրոմէթէոսին, երբ մարդ բնակեցնում է երկինքը բազմաթիւ թեւաւորներով, ապրում է նրանց հետ, սիրում է նրանց եւ ուզում է տեսնել նրանցից մէկն ու մէկին։ Բայց մինչեւ որ իր իղձը կատարվի, տարիներն անցնում են, տանելով այդ բոլոր աստուածներին իրանց առասպելներով եւ զարթնող բանականութեան այս առաջին յաղթանակը թողնում է մանուկ սրտերում կիզիչ յուսախաբութեան ցաւը, մի դատարկութիւն, մի ափսոսանք։ Ճիշդ այսպիսի բնաւորութիւն ունի Հռոմի ներկայ իրականութեան առաջ բերած յուսախաբութիւնը. մարդ տեսնում է, որ այնպէս չէ, ինչպէս ինքն էր երազում, գիտէ էլ, որ ուրիշ կերպ չէր կարող լինել, բայց այնու ամենայնիւ ցաւում է, որ իր երեւակայած Հռոմը չը կայ այլ եւս, որ հին աստուածները առասպելների պէս անցել են ժամանակի հետ, տեղ տալով նոր կեանքին, նոր պատմութեանը, որի էվօլիւցիան ոչինչ չէ խնայում, ինչպէս որ զարթնող բանականութեանը չէ դիմանում ոչ մի ֆիկցիա, ոչ մի առասպել, ոչ մի սուտ աստուածութիւն, լինի նա երկնքում թէ երկրի վրա։

Հին Հռոմը ընկել է, ինչպէս մի վիթխարի հսկայ, եւ նրա յաղթ անդամները ջարդ ու փշուր եղած՝ փռվել են նոր քաղաքի բոլոր անկիւններում։ Այդ բեկորները պէտք է փնտռել մէկիկ-մէկիկ այստեղ այն փողոցում, այս ու այն աւերակի մէջ, հիւսել իրար հետ նրանց պատմութիւնը, եւ եթէ հնարաւոր է, մի ամբողջութիւն ստեղծել՝ աբստրակցիա անելով ներկան իր իրականութեամբ։ Ես առաջին օրը նուիրում եմ ընդհանուր շրջագայութեան ամբողջի մօտաւոր տպաւորութիւնն ստանալու եւ ապագայ այցելութիւններս որոշ չափով դիւրացնելու համար։

Հռոմում հին ու նորն այնպէս են խառնվել իրար, որ այլ եւս դժուար է ասել, թէ ուր է

Տիրում է մի աներեւակայելի ժխոր։ Կողքիդ նստածի հետ չես կարողանում խօսել, այնքան մեծ է հասարակութեան ոգեւորութիւնը։ Եւ կանայք սիրում են կանկանը։ Հասարակութիւնը—ոչ, ամբոխը բոլորովին կորցնում է սանձերը։ Իւրաքանչիւր չարժուածք, իւրաքանչիւր ձայն մի խառն, անորոշ աղմուկ է բարձրացնում։ Լսվում են առանձին աղաղակներ, որոնք սարսուռ են ազդում մարդուն։

Ծարաւ է ամբոխը, յագենալ չէ կարողանում։ Լկտի պարը վերջացել է, բայց քիչ են համարում այդքանը եւ նորից պահանջում են։ Վարագոյրը չէ բարձրանում. եւ ահա իւրաքանչիւրը կրկնապատկում է իր եռանդը։ Մի սարսափելի ոռնոց է բարձրանում. կանչում են, կրկնում են, ծեծում են սեղանները, չիչերը, յատակը։ Մարդու գլուխ է տրաքվում։ Բայց կանկանը չէ կրկնվում. մի-մի երեւում են պարողները, բայց միայն շնորհակալութիւն են յայտնում, պարելու միտք չունեն։ Այդ յամառութիւնը աւելի եւս կրակում է ամբոխը։ Թրխկոցները, աղմուկը անհնարին չափերի են հասնում։ Մեծամասնութիւնը ոտքի է կանգնած, ծափահարում է, ոռնում է, հարայ է կանչում։

—Կանկան, այս բառն է, որ պարզ կերպով խփում է ականջին։ Կէս ժամից աւել էր, ինչ այդ բառն էր դարձել ամբողջ հասարակութեան սրտի փափագը, ուխտը, երկրպագութիւնը։

Ինձ թւում էր, թէ դա անապատի մէջ առապող մի ամբոխ է, որ «ջուր» է կանչում։ Այդպիսի համայնական, խմբական ծարաւ ես կեանքումս չէի տեսել։

Այո, մի ուշակորոյս բազմութիւն էր դա։ Ահա երաժիշտները միմեանց ետեւից հեռանում են։ Պարզ է, որ պար այլ եւս չէ կարող լինել։ Բայց աղաղակը, թրխկոցները, բարձրաձայն պահանջները չեն լռում։

—Կանկան…

Վեր կենալով իմ անկիւնից՝ ես անցայ աղաղակող, աղմկող բազմութեան միջով։ Զարմանքս աւելի սաստկացաւ, երբ տեսայ, որ աղաղակող բազմութիւնը համարեա միայն ուսանող երիտասարդութիւնից էր կազմված։

Հասայ՞դներին, մի վերջին անգամ նայեցի այն գեղեցիկ այգուն, ուր մի ժամանակ գեներալ Արծրունին էր ապրում։ Միայն այն ժամանակ, երբ դուռը փակվեց ետեւումս, միայն այն ժամանակ, երբ իջայ սանդուղքներից եւ հասայ փողոցին, միայն այդ ժամանակ ականջներիցս հեռացան «կանկան» բղաւոցները…

Գլուխս պտոյտ էր գալիս։ Փողոցում ամայութիւն էր տիրում։ Սաստիկ տաք էր, քամի էր փչում, բարձրացնելով թանձր փոշի։

Այդտեղ, այդ տօթի ու փոշու մէջ ես սկսեցի հանգստանալ։ Ես եղել էի մեր հասարական կրթարաններից մէկում, բայց դարձեալ դժոխային տօթն ու անտանելի փոշին էր, որ սրբում էին ինձանից այդ կրթարանի թողած ծանր, խեղդող տպաւորութիւնը…

Նախանձելի է, այո, մեր օրը…

Լ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունիսի 14-ին Թիֆլիսի հայոց դրամատիքական ընկերութեան վարչութիւնը ստացաւ մեր յայտնի դրամատուրգ Գաբրիէլ Սունդուկեանից 1418 րուբլի 96 կոպէկի մի տոկոսաբեր տոմսակ հետեւեալ գրութեան հետ միասին. «Ամուսիններ» կոմեդիայիս առաջին ներկայացումից գոյացած 822 րուբլի գումարը յանձնված էր Կովկասեան հայոց Բարեգործական ընկերութեան խորհրդին ի պահպանութիւն, մինչեւ որ Հայ Դրամատիկական ընկերութիւնը մի օրինական կազմակերպութիւն ունենայ։ Երբ Հայոց Կովկասեան Բարեգործական ընկերութիւնը կերպարանափոխվեց, վերոյիշեալ գումարը կրկին ինձ վերադարձրեց եւ ես տուի այն աճեցնելու համար Թիֆլիսի առեւտրական բանկին։ Այժմ, երբ կազմակերպվել է հայոց օրինական Դրամատիկական ընկերութիւն, վերոյիշեալ գումարը, ներկայումս՝ 1,418 ր. 96 կ., պատիւ ունեմ, իբրեւ տոկոսաբեր տոմսակ նորակազմ ընկերութեան անունով, ներկայացնելու նրա վարչութեանը, յայտնելով իմ խորին ցանկութիւնս, որ դրամագլուխն անձեռնմխելի սեփականութիւն մնայ ընկերութեան, իսկ տոկոսը գործադրվի ըստ բարեհաճ տնօրէնութեան վարչութեան»։

—

Մեզ խնդրում են հաղորդել, որ կոյրերին օգնող ընկերութիւնը ստացել է եկեղեցական տուփերից, որոնք բացվել են մայիսի 31-ին, 578 ր. 37 կոպէկ, ժողոված 38 եկեղեցիներում։

—

Երդուեալ հաւատարմատար Տուրկեվիչ, որ յանձն է առել պաշտպանել Թիֆլիսի նահանգական դատարանի կողմից՝ տ. Կոստկովսկայային սպանելու եւ նրա կենակից բժիշկ Վոյնոյի կեանքի դէմ սպանութեան փորձ կատարելու համար՝ դատապարտված Րահիմ Հիւսէյին-օղլուն, վճռաբեկ գանգատ է տուել նահանգական դատարանի վճռի դէմ Թիֆլիսի դատաստանական պալատին։

—

Շերամապահութեան եւ մեղուապահութեան թէօրէտիքական եւ գործնական կուրսերը, որոնք պէտք է տեղի ունենան կովկասեան շերամապահական կայարանում, կը սկսվեն յունիսի 20-ին եւ կը տեւեն մինչեւ յուլիսի 20-ը։ Կուրսերը լսել ցանկացողները ընդունվում են առանց որ եւ է վարձի։

—

Մեզ խնդրում են տպել հետեւեալը. «Թիֆլիսում ապրողները ամեն օր պատահում են փողոցներում մի թշուառ հոգեկան հիւանդ ծերունու, որի սպիտակ, բայց կեղտից եւ անմաքրութիւնից իրար խառնված մօրուսը եւ մազերը տուել են նրան մի կերպարանք, որ մարդ ասած արարածին ոչ մի բանով չէ նմանվում. մի կեղտոտ կապոց, որ անշուշտ նրա ունեցած չունեցածն է կազմում, ուսը գցած, մի մահակ ձեռքին, գլուխը ծռած, դանդաղ քայլերով անցնում է նա քաղաքի մի ծայրից դէպի միւսը՝ մի քանդված տան պատի տակ հանգիստ գտնելու եւ գիշերը մի կերպ անցկացնելու։ Բաւական չէ, որ չար բաղդը այդքան խիստ կերպով պատժել է ողորմելի ծերունուն, փողոցային տղաները, մինչեւ անգամ հասակաւոր մարդիկ ճանապարհ չեն տալիս նրան, հազար ու մի վիրաւորական խօսքերով եւ յիշոցներով կատաղեցնում են եւ անօգնական ծերունուն մնում է քարեր շպրտելով ազատվել այդ գազանների ձեռքից։ Հիւանդը օտարական չէ, նրա ազգանունը Դանդուրեան է, բուն թիֆլիսեցի եւ ոչ անյայտ ընտանիքի զաւակ, բայց այսօր ոչ ոք չունի օգնող, ազգականները նոյնպէս չունեւոր են, հնարաւորութիւն չունեն նրան խնամելու։ Ուրեմն ինչ պէտք է անել… եթէ անհատները մինչեւ օրս չեն մտածել նրա մասին, ուրեմն թողնենք թշուառ ծերունուն այդ դրութեան մէջ. ո՛չ, քաղաքային ապաստարանի վարչութիւնը, որ միշտ արձագանք է տուել մամուլի ձայնին, ինչպէս միշտ, կը յուսանք թէ այս անգամ էլ կը կատարէ իր սրբազան պարտքը եւ կարճ միջոցում Դանդուրեանը կընդունվի ապաստարանում, գոնէ իր կեանքի վերջին օրերը հանգիստ անցկացնելու»։

—

Ուրբաթ, յունիսի 14-ին, գիշերվայ 2 ժամին, հրդեհ ծագեց Հաւլաբարում, Կախէտինսկայեա փողոցի վրա գտնվող մի իջեւանում, որ պատկանում է քաղաքային անդամ Վարշամեանին։ Քամու պատճառով կրակը արագութեամբ տարածվեց իջեւանի բոլոր շինութիւնների, Կուզանովի գինու պահեստի եւ այլ խանութների վրա։ Հրդեհաշէջների խումբը, որ տեղի հեռաւորութեան պատճառով ուշ վրա հասաւ, կարողացաւ հանգցնել հրդեհը միայն 5 ժամվայ անընդհատ աշխատանքից յետոյ, առաւօտվայ ժամի 8-ին։ Հրդեհից առաջացած վնասը դեռ եւս ճշտութեամբ չէ որոշված, բայց նա բաւական նշանաւոր պէտք է լինի, որովհետեւ բացի Վարշամեանից, որի շինութիւնների մեծ մասը խսպառ այրվեց, վնասներ կրեցին նաեւ Կուզանով ու այլ խանութպաններ։ Վարշամեանի կալուածքը ապահովագրված է 20,000 րուբլով Թիֆլիսի փոխադարձ ապահովագրութեան ընկերութեան մէջ։

—

Մոսկվայի լրագիրների ասելով, պրոֆէսօր Խախանով ուղարկվում է Աֆոն՝ ուսումնասիրելու քրիստոնէական գրականութեան եւ գեղարուեստի յիշատակարանները։

—

Թիֆլիսում սարսափելի շոգերից յետոյ՝ եղանակը երէկվանից փոքր ինչ զովացել է։

—

Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատար Շեստակով, համաձայն դումայի որոշման, առանց սպասելու դումայի նիստի արձանագրութեան ստորագրելուն, ներկայացրեց Թիֆլիսի նահանգապետի հաստատութեանը այն երեք թեկնածուներին, որոնք ընտրված են դումայի կողմից ուպրավայի չորրորդ անդամի պաշտօնի համար։

—

ՍՂՆԱԽԻՑ մեզ գրում են. «Արդէն հաղորդել էինք, որ նախկին դուման ընտրեց մասնաժողով քաղաքում գտնվող կալուածները գնահատելու համար։ Այդ մասնաժողովը իր ժամանակին կատարեց իր պարտաւորութիւնը, սակայն նրա գործունէութիւնը մնաց չը ստուգված։ Ներկայ դուման ոչնչացրեց այդ մասնաժողովի կատարած գործը եւ անցեալ տարի ընտրեց նոր մասնաժողով մի եւ նոյն գործի համար։ Սրա դէմ հին մասնաժողովի անդամները բողոքեցին նահանգապետին, պահանջելով իրանց հասանելի վարձատրութիւնը, որ կազմում է մօտ 1000 րուբլի։ Նահանգապետը օրինական գտաւ հին մասնաժողովի կատարած գործը եւ հրամայեց անկատար թողնել նոր մասնաժողովի ընտրութիւնը։ Այժմ կատարողական մասնաժողովը մտն է գալիս եւ ստուգում է նախկին դումայի ընտրած մասնաժողովի գործունէութիւնը։ Քաղաքի կալուածները գնահատվել են 1876 թ. եւ մինչեւ օրս այդ թւին որոշված հաշւով առնում են քաղաքային տուրքեր։ Նոր գնահատումը, ինչպէս ասում են, կաւելացնէ քաղաքի եկամուտները մօտ 3000 րուբլով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Մօտ օրերումս ամերիկական սենատը, 67 ձայնի մեծամասնութեամբ ընդդէմ 6-ի, կարծիք յայտնեց յօգուտ Պանամայի ջրանցքի շինութեան։ Սենատի որոշումն այդ մասին կազմված է այսպէս. «Երկու ովկիանոսների մէջ տեղ շինվելիք ջրանցքը պէտք է անցնի Պանամայով,

---

սկսվում մէկը եւ ուր վերջանում միւսը։ Նոր շինութիւնները բարձրանում են հին աւերակների շուրջը, ինչպէս մանրացած սերունդներ մեծ պապերի գերեզմանների չորս կողմը բոլորած։ Մեծ հրապարակները սակայն նոր հօտանքների առաջ աւելի ըմբոստ են մնացել. նրանք շարունակում են պահպանել մի բան, որ յաւիտենապէս բողոքողի խառնուածքն ունի։ Այնտեղ են չէն կամ աւեր հին պալատները. այնտեղ են բարձրանում օբէլիսկները, զանազան արձաններ, այնտեղ են նաեւ հնագոյն աւազանները։

Հռոմում համարեա ամեն ինչ օրիգինալ է, ընդունված ձեւերից ու հասկացողութիւններից մի փոքր տարբեր։ Ահա մի շատ սիրուն սիւն, որ բարձրանում է մի փղի մէջքի վրա. ահա մի աւազան, որ ներկայացնում է մի նաւակ, որի ցռուկից եւ յետեւի մասից ջուր է ժայթքում։ Կենտրոնական կայարանի առջեւ մի աւազան կայ, որի նմանը, իբրեւ օրիգինալ գործ, ոչ մի այլ քաղաքում գտնել չէ կարելի կարծեմ. մրրկված ծովի ալեգորիկ պատկերն է ներկայացնում. չորս գեղեցիկ, մերկանդամ կանայք, իւրաքանչիւրը նստած մի ջրային կենդանու վրա, ալիքների հետ դէպի տարածութիւնը նետվելու պատկերն ունեն, մանաւանդ երբ թրջված են վերից վայր թափվող ջրի ցնցուղներով։ Նրանց նայելիս անկարելի է չը յիշել փոթորկված, տակն ու վրա եղած ծովը իր ուռած ալիքներով, այն աստիճան նրանց դիրքը, դէմքերի արտայայտութիւնը եւ հեծած կենդանիները տարրերային են։

Քվիրինալի արքայական պալատի առաջ մի մարմարէ արձանախումբ կայ.—դա մի հսկայ է, որ զսպում է անօրինակ մեծութեամբ մի ձի։ Սոսկում է պատում մարդու այդ զոյգին նայելիս, այն աստիճան վիթխարի են այդ մերկ, ջլուտ մարդն ու կատաղած, ետեւի ոտների վրա բարձրացած կենդանին։ Դա արդէն գեղարուեստ չէ, այլ մտքի մի խօլական, սասանեցուցիչ վիժումնք, որ սակայն զարհուրանքի հետ նաեւ հիացմունք է զարթեցնում։ Կենդանական ոյժը խողխողող հուժկու տղամարդի յաղթանակութիւնն աւելի բուռն կերպով ներկայացնել անհնարին էր։

Բարբարինիի հրապարակում մի տարօրինակ աւազան կայ, որ միայն Հռոմում կարող է լինել. չորս դէլֆիններ դնչերի վրա կանգնած՝ բարձրացնում են պոչերի ծայրին մի ահագին խխունջի պատեան, որի մէջ նստած է ծովի աստուածը եւ զուարճանում է դէպի երկինքը ջուր փչելով։ Երբեք մի ծովափնեայ ժողովուրդ աւելի գեղեցիկ կերպով չէ ընդօրինակել ծովի բնութիւնը։

Մի օբելիսկ տեսայ, որի չորս անկիւններից չորս եգիպտական առիւծներ ջուր են փչում իրանց երախներից հայրենի երկրի յիշատակարանի վրա հսկելով։ Եգիպտական օբելիսկը եգիպտական առիւծների յաւիտենական հսկողութեանը յանձնել, որքան գեղեցիկ, որքան խելացի գեղարուեստական գաղափար։

Ճշմարիտ է, հին Հռոմի մեծ մասը տարածվում է այժմեանի հարաւում եւ արեւմուտքում. այդ տեղերում են եօթ բլուրներից Պալատինը, Կապիտոլը, Էսքիլէնը, Եանիկուլը, այդտեղ է Ֆորումը, Կոլիզէյը, Կոստանդիանոսի յաղթական կամարը, բայց եւ քաղաքի բոլոր մասերում հինն ու նորը խճճվել են իրար։ Անցնում ես մի փողոցով, նեղ է, կեղտոտ, մայթ էլ չունի, թէեւ շինութիւնները նոր են. բայց ահա մի անկիւնում, մի պտոյտից յետոյ առաջդ է ցցվում մի կորինթեան սիւն, պարսպի կամ կամարի մի կտոր, մի աւերակ, կամ չէն պալատ։ Այնտեղ՝ ուր բարձրանում է Տրայանոսի մարմարէ սիւնը (27 մետր բարձրութեամբ), ներկայացնում է քառակուսի հրապարակ, որ չորս մետր աւելի խորն է, քան այժմեան մակերեւոյթը. այդ խորութեան մէջ թափթփված են Տրայանոսի տաճարի սիւները, որոնց մեծութիւնն ու կարծրութիւնը մարդու շուարեցնում են. դրանք սիւներ չեն, այլ ինչ որ տիտանեան աշտարակներ միակտուր քարից, որոնք չը գիտես՝ ինչպէս են բարձրացել եւ ինչպէս թափվել։

Պապերը դարերի ընթացքում արել են ինչ կարող են, որպէս զի հեթանոս աշխարհի փառքի մնացորդները կամ քրիստոնէական տաճարների շինութեանը ծառայեն իբրեւ նիւթ կամ հին յիշատակարանների մէջքերին դրել են մի բան, որ քրիստոնէութեան յաղթանակը յիշեցնէր։ Բազմաթիւ են հին պալատները, որոնք խսպառ կամ մասնաւոր ձեւափոխութեան ենթարկված այժմ եկեղեցիներ են։ Տրայանոսի կոթողի կատարից 1587 թւին ցած է բերվել կայսրի արձանը եւ նրա տեղը բռնել է լուսապսակ գլխով Ս. Պետրոսը։ Մարկոս-Աւրելիոսի գեղեցիկ կոթողը՝ որի բարելիէֆները ներկայացնում են սոփիկ կայսրի պատերազմները մարկոմանների եւ գերմանական այլ ցեղերի դէմ, նոյնպէս զգում է իր կատարին քրիստոնէութեան յաղթանակի թանձրութիւնը—Սիքստոս Քէնը նրա գլխին դրել է 1589 թւին Ս. Պօղոսի արձանը։

Հռոմում շրջակայութեան ժամանակ ես շատ հետաքրքիր, շատ օրիգինալ գեղարուեստական կամ պատմական ու կրօնական յիշատակարաններ տեսայ, բայց կապուցինեան կրօնաւորների գերեզմանատունը որքան ապշեցուցիչ է իր տարօրինակութեամբ, նոյնքան, գուցէ եւ աւելի, նողկալի է թէ իր պատկերով եւ թէ իր նպատակով։ Եկեղեցու ներքին յարկը բաժանված է բազմաթիւ մանր կամարակապ, մռայլ խցիկների, որոնք ամենքն էլ իրար հետ կապված են մի երկար նրբանցքով։ Այդ խցիկներն այցելելու համար մի փոքր առողջ ներվեր եւ նոյնքան էլ առողջ թոքեր պէտք է ունենալ, որովհետեւ նրանցից իւրաքանչիւրում պատերի տակ բաց բաց շարված են, ով գիտէ քանի ժամանակից ի վեր, կրօնաւորների կմախքները։ Ամբողջ ամիսներ եւ տարիներ սուրբ հայրերը երեւի կատարել են այստեղ մի անտանելի աշխատանք, պէտք է համարվել կմախքները բաժանել առանձիս առանձին մասերի, եւ գանգերից, բազուկներից, ոտներից եւ կմախքի այլ կտորներից իրար վրա գեղարուեստօրէն շարելով՝ պատրաստել սիւներ, կամարներ, բարելիեֆներ. աւելի մանր ոսկորները, օրինակ մատների խաղերը, որոնք անյարմար են եղել կամարներ կազմելու, ծառայել են աւելի նուրբ գործերի. նրանցից պատրաստել են գիրլեանդներ, որոնք ցանցի պէս կախկխվել են պատերից, մեծ ու փոքր ջահեր, կախված առաստաղներից եւ այլ զարդեր։ Խոռոչների մէջ, դանդաշէն կամարների տակ պառկած են յայտնի ֆրերների կմախքները կրօնաւորի սեւ զգեստով եւ մի մի աղօթագիրք ձեռքերին, դէմքերը քայքայված, աչքերի, քթի, բերանի խոռոչները հրէշաւոր, նայելն անգամ ծանր է։ Օդն այստեղ անտանելի է. թարմ ոսկորների վրա տակաւին երեւում են մսի բարակ շերտեր, որոնց նեխումը անշուշտ շարունակվում է. փտող ոսկորներից բարձրացող գազերով ծանրաբեռնված մթնոլորտը կուրծք է ճնշում, բայց կոյսեր տեսայ, որոնք աղօթում էին կմախքների այս զազրելի շեղջակոյտերի առաջ ծունկ չոքած։

Մահվան միւզէ, մահվան գեղարուեստ, որի գաղտնի հմայքը ճաշակելու համար պէտք է կապուցինեան կրօնաւոր լինել եւ այս դիակներով լեցուն, հոտած ներքնայարկերի ապականված օդը շնչած լինել։

Ա. Ահարոնեան

եթէ նախագահ Րուզվէլտին կաջողվի 40 միլիօն դոլլարով (200,000,000 ֆրանկ) գնել Պանամայի ֆրանսիական ընկերութիւնից նրա բոլոր իրաւունքներն եւ արտօնութիւնները։ Իսկ եթէ այդ բանը անհնարին կը լինի, այն ժամանակ նախագահը պէտք է սկսէ ջրանցքի շինութիւնը Նիկարագուայի ուղղութեամբ»։ Այն նախապատւութիւնը, որ տուեց սենատը ջրանցքը Պանամայի ուղղութեամբ շինելուն, բացատրվում է գլխաւորապէս խոշոր երկաթուղային ընկերութիւնների ազդեցութեամբ, որոնց ամենեւին ձեռնտու չէ ջրանցքի շինութիւնը, բայց որոնք Պանամայի ուղղութիւնը համարում են չարիքներից փոքրագոյնը։ Օգուտ քաղելով վերջին աղէտներից, որոնք պատահեցին Անտիլեան կղզիների վրա, Պանամայի ջրանցքի կուսակիցները չէին դադարում կրկնելու, որ Նիկարագուայի ջրանցքը կանցնի հրաբուխային տեղերով եւ որ նրան քանդվելու մշտական վտանգ է սպառնում։ Այս պատճառաբանութիւնն եւս առանց ազդեցութեան չը մնաց սենատորների վրա։ Բայց Պանամայի ջրանցքի հակառակորդներն եւս առանց կռւի չը հեռացան ասպարէզից։ Սենատոր Կլարկ յայտնեց, թէ Պանամայի ջրանցքը ամերիկական ժողովրդի համար կործանումն եւ դժբախտութիւն կը լինի։ Սակայն պէտք է ասել եւ այն, որ սենատի որոշումը դեռ եւս վերջնականապէս չէ վճռում ջրանցքի ուղղութիւնը, որովհետեւ քիչ ժամանակ առաջ պատգամաւորների ժողովը համարեա միաձայն կարծիք յայտնեց Նիկարագուայի ջրանցքի օգտին, եւ այժմ հարցը այն է, թէ երկու ժողովներից որին կաջողվի իրագործել իր ցանկութիւնը։

—Յունիսի 6-ին Իրլանդիայի գործերի մինիստր Ուինդհէմ յայտնեց համայնքների ժողովում, թէ կառավարութիւնը, գիջանելով իրլանդացիների ցանկութեան, պատրաստ է անցկացնել իրլանդական հողային օրինագիծը պարլամենտի այժմեան նստաշրջանում։ Բայց որովհետեւ դրա համար անհրաժեշտ է դուրս գցել օրինագծից այն յօդուածները, որոնք տարաձայնութիւն են ծագեցնում, ուստի Ուինդհէմ առաջարկեց իրլանդացիներին, որ նրանք իրանք ցոյց տան, թէ որ յօդուածները պէտք է դուրս գցել։

—«Messager d'Athènes» լրագրին գրում են, Կ. Պոլսից, թէ Բ. Դուռը մերժեց թոյլ տալ Միացեալ-Նահանգներին հնագիտական ինստիտուտ հիմնել Երուսաղէմում։ Բ. Դուռը իր մերժումը պատճառաբանում է նրանով, որ չէ ցանկանում թոյլ տալ օտարերկրացիներին գաղթականութիւններ հիմնել Թիւրքիայում։

—«Mouvement Macédonien» հրատարակել է ապստամբութեան այն ղեկավարների անուանացուցակը, որոնք սպանվել են թիւրքական զօրքերի հետ ունեցած ընդհարումների ժամանակ Մակեդօնիայում, նոյնպէս եւ այն անձերի ցուցակը, որոնք դատապարտված են մշտական բանտարկութեան Աքքիայում եւ Սինօպում։ Սպանված են 49 հոգի, Աքքիա աքսորված են 45, իսկ Սինօպ—6։ Նրանց մէջ կան շատ ուսուցիչներ, մի քանի տեսուչներ, քահանաներ, մօտ 30 վաճառականներ եւ 6 կին։ Մնացածները արհեստաւորներ են եւ գիւղացիներ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր

—

Վերջացնում եմ իմ ճանապարհորդութիւնը։ Հին-Նախիջեւանից ես ուղղվեցի դէպի Պարսկաստան։ Իմ ճանապարհորդութեան վերջակէտը պէտք է լինէր Թաւրիզը։

Ինձ այնպէս էր թւում, որ Թաւրիզ գնալը մի առանձին դժուարութիւն է ներկայացնում. մինչդեռ փորձը ցոյց տուեց, որ դա շատ հեշտ եւ յարմար մի ճանապարհորդութիւն է։

Պարսկաստան գնալը, Թաւրիզը եւ Սալմաստը այցելելը, չը գիտեմ ինչու, հերոսութիւնների կարգն էր դասված։

—Ա-ն ուղեւորվում է Պարսկաստան, Բ-ն ճանապարհ ընկաւ դէպի Թաւրիզ, Գ-ն արդէն հասել է Թաւրիզ եւ այնտեղից նամակ է գրել, Դ-ն մտադիր է գնալ Սալմաստ, Ե-ն, Զ-ն այցելել են Հաֆթուան ու Սավրի գիւղերը… Թ-ն, Լ-ն եւ այբուբենի բոլոր անունները վերադառնում են Պարսկաստանից…

Պարսկաստանի այս եւ այն կէտի այցելելը չափազանցրած ձեւով տպաւորվում էր մարդկանց երեւակայութեան մէջ։ Պարսկաստան գնալը կազմում էր ամբողջ առաքելութիւնների ինննուն իննը տոկոսը…

Բանից դուրս եկաւ, որ Թաւրիզ գնալը այնքան մի թեթեւ բան է, որ մարդ քաշվում է նոյն իսկ նրա մասին յիշելուց։ Արաքսի ափերից, մեր սահմանագլխից մինչեւ Թաւրիզ միայն մի 127 վերստ տարածութիւն է, որ կարելի է հեշտութեամբ անցնել թէ ձիով եւ թէ կառքով։ Մանաւանդ այժմ, երբ եւրոպական կառքեր են երթեւեկում Արաքսի եւ Թաւրիզի մէջ, կարելի է ճանապարհորդել, աննկատելի կերպով անցնելով այդ փոքր տարածութիւնը մի 10—12 ժամվայ ընթացքում։

—

Ես մենակ չէի։ Ինձ հետ միասին Թաւրիզ էր գնում մի բէլգիացի, որ Պարսկաստանում ապրում է մի քանի տարիներից ի վեր։ Նա բաւական տեղեակ էր երկրի հանգամանքներին։

—Ուշ արթնացաւ Պարսկաստանը, ասում էր նա ինձ։ Երկիրը հարուստ է եւ ապագայ զարգացման համար ունի առատ նիւթ. բայց շատ է յետ մնացել իր վարչական կարգերով եւ ժողովրդի կրթութեան աստիճանով։

—Միթէ հին պարսկական կուլտուրան նպաստաւոր հետքեր չէ թողել, հարցրի ես։

—Ինչպէս չէ, վրա բերեց նա։ Ժողովուրդը կուլտուրական շատ բարեմասնութիւններ ունի։ Նա գեղեցիկ կերպով մշակում է իր այգիները եւ բուսցնում է հրաշալի մրգեր։ Նա ունի արհեստներ, օրինակ գորգագործութիւն, չերամապահութիւն, որոնց արդիւնքները նա կարող է վաճառահանել եւ վաճառահանում է նոյն իսկ այժմ։

Մենք տեսանք բազմաթիւ գիւղեր հօրիզօնի վրա, տեսանք մշակած դաշտեր, կանաչաւէտ այգիներ, բոստաններ։

Գետերի եւ գետակների շատ քիչ էինք հանդիպում, բայց երկիրը ոռոգված էր։

—Ահա պարսկաստանցու ամենամեծ ընդունակութիւններից մէկը, ընդգծեց բէլգիացին, տեսէք ինչ վարպետութեամբ նա որսում է ստորերկրեայ ջրերը եւ նրանցով ջրում իր հողերը։ Դարերի փորձը նրան շինել է այնպիսի ինժեներ, որի հետ չէ կարող մրցել մեր եւրոպացի մասնագէտը։ Պարսկաստանցին, իբրեւ մի խլուրդ, փորփրում է հողի ներքին շերտերը եւ ճանապարհներ բաց անում ջրերի համար։

Այնուհետեւ մենք խօսեցինք պարսկաստանցու սակաւապէտութեան, չարքաշութեան եւ համբերատարութեան մասին։ Եւրոպայի գիտելու ընդունակութիւններով օժտված մի մարդ էր։ Նա պատմում է շատ բնորոշ դէպքերի եւ երեւոյթների մասին։

—

Ես հաղորդեցի բէլգիացուն այն ամենը, ինչ որ ինձ յայտնի էր պարսկահայերի կրթական գործի եւ ուրիշ կուլտուրական փորձերի մասին։

—Սիւրպրիզների երկիր է Պարսկաստանը, ասաց նա։

—Ի՞նչպէս։

—Այստեղ կարող էք ազատ կերպով դպրոցներ բանալ եւ այդ դպրոցներում ձեր ցանկացած ծրագրերը իրագործել, դուք կարող էք ազատ կերպով ժողովվել, խօսել, դասախօսութիւններ կարդալ, գրքեր հրատարակել, պարբերական թերթեր լոյս ընծայել, ոչ ոք գրաքննութեան չի ենթարկի ձեր մտքի արդիւնքները եւ նոյն իսկ կարող են ձեզ խրախուսել եւ օգնել. բայց դուք չը պէտք է զարմանաք, եթէ յանկարծ մի առաւօտ կարգադրութիւն լինի այդ բոլորը արգելելու եւ սահմանափակելու մասին։

—Կարող է պատահել, համաձայնվեցի ես։

—Այդ է այս երկրի ցաւոտ խոցը, նկատեց նա։ Բոլորը կախված է քմահաճոյքից եւ բարեհաճեցողութիւնից։ Հաստատ կուլտուրական սկզբունքներ չը կան։

Ես յիշեցի, չը գիտեմ ինչու, Էջմիածնում եւ մեր հոգեւորականութեան մէջ կատարվող երեւոյթները, բայց ոչինչ չասացի բէլգիացուն եւ աղքասիրաբար լռեցի։

—

Թաւրիզը ասիական քաղաք է։ Դա արեւելքի մի խորշն է բնորոշ գծերով։ Վաճառանոցում տիրում է մեծ կենդանութիւն։ Աղմուկ, չարժում, երթեւեկութիւն, բոլորը խառնված միասին՝ մի մեծ ճանճանոցի տպաւորութիւն են թողնում։ Փողոցները նեղ են եւ ծուռ։ Տների պատերը ծածկում են ձեզնից մարդկանց բնակարանները։ Որքան փողոցի կեանքը բաց է, այնքան ընտանեկան կեանքը ծածկված է օտարի հայեացքից։

Կան եւ եւրոպական ձեւի շինութիւններ, բայց քիչ թւով։

Ծանօթացայ քաղաքի հետ եւ առանձնապէս հայերի հետ։ Ուսումնասիրեցի տեղական գործերը եւ հարց ու փորձեր արի Ատրպատականի վիճակի մասին։

Պէտք է խոստովանեմ, որ եթէ դէն գնենք մի քանի բացառութիւններ, առհասարակ ես հիասթափվեցի։

Շնորհիւ այն ամէն տեսակ լուրերի եւ ծրագիրների, որոնք պտտում են Պարսկաստանի գործերի շուրջը, մի այնպիսի տպաւորութիւն էր իմ մէջ գոյացել եւ խտացել, որ իբր թէ այդ երկրի հայերի կեանքի մէջ կուլտուրական տռանձին գործեր են կատարված։

Սակայն ինչ պարզվեց։

Տխուր իրականութիւն։

Թաւրիզից դուրս շատ քիչ տեղերում կան դպրոցներ, ինտելիգենտ գործողներ։ Ամբողջ Ղարադաղը թաղված է թանձր խաւարի մէջ։ Սալմաստի եւ Ուրմիի շրջականերում կատարվող կրթական ջանքերը հոգեւարքի մէջ են։ Ժողովուրդը ճնշված, յուսահատ, հիասթափված՝ չէ հաւատում վաղվայ օրին։

Պարսկահայը կամ հասարակ, հլու աշխատաւոր է եւ կամ մի զարմանալի քաղաքագէտ անձ։ Ես առիթ ունեցայ այդ քաղաքագէտներից մի քանիսի հետ միասին այցելութիւններ անել զանազան անձանց եւ տեղական գործողների։ Պարսկահայը մի եւ նոյն երեւոյթի եւ գործի մասին ինձ մի բան էր ասում, տեղական իշխանաւորին մի ուրիշ բան, պարսկին մի տարբեր բան, եւրոպացուն բոլորովին հակառակը, ուսուցչին տալիս էր մի մեկնութիւն, արհեստաւորին մի ուրիշ մեկնութիւն… Առաւօտից մինչեւ երեկոյ քաղաքագիտութեան արհեստին վարժվելով, նա այլ եւս չը գիտէ, թէ ինչ ասէ իր տանեցիներին, երբ երեկոյեան տուն է վերադառնում։

—Հանգամանքներն են մեզ ստիպում այդպէս անելու, բացատրում էին ինձ։

Բայց երբ հանգամանքները շատ խիստ կերպարանք են ստանում եւ դանակը ոսկորին է դիպչում, այն ժամանակ այլ եւս անկարելի է դառնում մարդկանց զսպել եւ նրանք խօսում են։

Այդպիսի մի հանգամանք մեծ իրարանցումի եւ խօսակցութեան առարկայ էր այս գարնան։

Դա մարաղացիների դանգատի եւ բողոքի գործն էր։

Բնորոշ գործ է, ուստի կանգ կառնեմ նրա վրա։

Դժբաղդաբար չարիքի հերոսը մի կովկասահայ էր եղել—Միրզա Աֆթանդիլեան։

Այդ Աֆթանդիլեանը, հաստատվելով Մարաղայում թաջիրբաշի, թոյլ է տալիս մի շարք այնպիսի հարստահարութիւններ, կեղեքումներ եւ չարագործութիւններ, որ իսպառ յուսահատեցնում է ժողովրդին։

Ո՞ւմ դիմել, ինչ անել։

Մարաղացիները գանգատվում են, ում որ կարող են։ Նրանք դիմում են Ատրպատականի առաջնորդ Եպիսկ. Մուրադեանին, որը խոստանում է օգնել ժողովրդին։

Ինձ պատմեցին այն խօսակցութիւնները, որոնք տեղի են ունեցել առաջնորդարանում Միրզա Աֆթանդիլեանի եւ Մարաղայի հինգ ներկայացուցիչների մէջ, ներկայութեամբ Աղա Զաքարիա թաջիրբաշու եւ բժիշկ Փաշայեանի։

—Մարաղացիները ապերախտ են, ասում է Աֆթանդիլեան, ես նրանց լաւութիւն շատ եմ արել, նրանք բոլորը մոռացել են եւ այսօր ինձ դէմ գանգատաւոր են։

Մարաղայի ներկայացուցիչները կամ ինչպէս այստեղ նրանց անուանում են՝ «աղսախկալները» վրդովված են Աֆթանդիլեանի խօսքերից։

—Թոյլ տուէք ինձ, յայտնում է աղսախկալ Ա. Վարդանեանը, որ ես պատմեմ դրա լաւութիւնները։ Աֆթանդիլեանը այն մարդկանցից է, որ ծածուկ մտնում է մարդկանց խաների առաջ ու յետոյ հրապարակով գալիս է եւ խնդրամատոյց լինում խաներից՝ ազատելու վնասվածին։ Հէնց ես 1901 թւի ջրօրհնէքի թաթախման գիշերը դրա յորդորանքով ֆարրաշների ձեռքն ընկայ, բանտ նետվեցի եւ իմ ոտքերը գեղարանում փակվեցին։ Միւս առաւօտ Աֆթանդիլեանը ինձ համար բարեխօսեց, ես տուգանք տուի եւ ազատվեցի։ Որքան այսպիսի փաստեր կան։

—Թողէք, ես էլ ասեմ, յայտնում է Մահտեսի Լալան։ Աֆթանդիլեանը ինձ դէմ այնպիսի մեքենայութիւններ լարեց, որ ես մնանկ հրատարակվեցի, չը նայելով այն բանին, որ իմ պահանջներս շատ աւելի մեծ էին, քան իմ պարտքերը. յետոյ նորից յարուցեց 24 թումանի պարտքի հարց, որը կրկնապատկեց եւ ստանալուց յետոյ էլ իմ մուրհակը չը վերադարձրեց։

—Միթէ ինձ հետ էլ Աֆթանդիլեանը նոյնը չարաւ, միջամտեց Ն. Բաղալեանը եւ իմ մուրհակն էլ մինչեւ այժմ չէ վերադարձնում ինձ։

—Իսկ ինչ անուն տալ Աֆթանդիլեանի այս վարմունքին, բացականչեց պ. Եսայեան։ Նա անմեղ տեղից բանտարկել տուեց ուսուցիչ Վարդանեանին, ֆարրաշներով լցնելով ուսումնարանի շինութիւնը։

—Ինչո՞ւ, միջամտեց Ս. Խուդիեան, ինձ բանտարկել տուեց այդ արիւնարբուն, ինչո՞ւ 100 թուման տուգանք վերցրեց ինձնից, ինչո՞ւ գինետների վրա աւելորդ հարկեր է դրել սահմանվածից աւելի։

Այնուհետեւ հանդէս են բերվում բազմաթիւ պարտամուրհակների, ղաբալաների, բանտարկութիւնների, մասնաւորութիւնների հարցեր, որոնց մասին յիշատակութիւնը աւելորդ է։

—Ինչո՞վ վերջացաւ այդ բոլորը, հետաքրքրվեցի ես։

—Մարաղացիները, բացատրեց ինձ գործին ծանօթ մի պարոն, տեսնելով, որ ելք չէ տեսնվում, դիմեցին ռուսաց հիւպատոսին եւ խնդրեցին նրա աջակցութիւնը։ Նա ծանօթացաւ բոլոր գործի հետ, պաշտօնանկ արաւ Միրզային եւ առաջարկեց մարաղացիներին նոր թաջիրբաշի ընտրելու իրանց համար։

Մարաղացի աղսախկալների Մարաղա վերադառնալը եւ Մարաղա մտնելը մի յաղթական պատգամաւորութեան կերպարանք է ստացել։ Նրան դիմաւորելու համար առաջ են գնացել թէ հայեր եւ թէ թուրքեր, որոնք ազատվել են վերջապէս Միրզայից եւ նրա սարսափելի պահակախմբից։

Ես կանգ առայ Մարաղայի ներկայ գործի վրա ցոյց տալու համար, թէ ինչ տեսակ գործեր կարող են այստեղ կատարվել օրը ցերեկով եւ թէ ինչ անօգնական վիճակի մէջ է գտնվում այստեղի ժողովուրդը, երբ նա ընկնում է ասիական կեղեքողի ձեռքը։

—

Թաւրիզի հայերի խօսակցութեան առարկաներից մէկը ապագայ կենտրօնական դպրոցն է։

Առհասարակ համակրութեամբ են խօսում, բայց երկիւղ են կրում, թէ դպրոցը գուցէ դումարներ շատ պահանջէ, քան հաշւած է եւ դումարներ ժամանակին չը հաւաքվեն։

Կենտրօնական դպրոցի բացումը չէ ուրախացնում ուսուցիչներից մի քանիսին, որոնք այդ դպրոցում պաշտօն ստանալ անկարող կը լինեն եւ նոյն իսկ կը զրկվեն իրանց ներկայ պաշտօնից։ Ի հարկէ, կարելի է դպրոցներ բանալ գիւղերում եւ այնտեղ ուղարկել ուսուցիչներից շատերին։ Բայց գիւղերի մասին այստեղ թէեւ շատ յաճախ խօսում են, բայց շատ քիչ հոգ են տանում իրապէս։

Թաւրիզում կարդացվում են երբեմնապէս հասարակական դասախօսութիւններ, տրվում են ներկայացումներ, գոյութիւն ունեն մի քանի ընկերութիւններ, որոնց մէջ մասնակցում են ոչ միայն տղամարդիկ, այլ եւ կանայք։ Բայց ընդհանրապէս կեանքը մեռած է։

Ցամենայն դէպս այդ կուլտուրական փորձերը մխիթարութիւն են պատճառում այն թանձր մթնոլորտի մէջ, որտեղ այնպէս է թւում, որ հասարակական կենդանի գործը գոյութեան իրաւունք չունի։

Ես կամաւ կանգ չեմ առնում կուլտուրական այստեղի փորձերի վրա։ Ցորգելի պատճառներ ունեմ։

Իմ ներկայ ճանապարհորդութիւնը միայն մի նախաբան էր։ Ապագայում, յոյս ունեմ, ես առիթ կունենամ խօսելու Ատրպատականի գործերի մասին։

Վերջացնելով իմ գործերը, ես ճանապարհ ընկայ դէպի Կովկաս։ Երրորդ օրը արդէն Թիֆլիսում էի։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

14 յունիսի

ԼՕՆԴՕՆ։ Բիւլլետէն 10 ժամ 15 րոպէին. «Թագաւորը գիշերը լաւ անցկացրեց. քնեց քիչ, բայց բնական քնով։ Ախորժակը լաւանում է։ Առողջական դրութիւնը աւելի սակաւ է երկիւղ ներշնչում»։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ընդհանուր տպաւորութիւնը Թագաւորի դրութեան վերաբերմամբ շատ բարեյաջող է. հաւանական են համարում, որ Թագաւորը կառողջանայ, եթէ մինչեւ երկուշաբթի բարդութիւններ տեղի չունենան»։

ԼՕՆԴՕՆ։ Տօկիօից «Times» լրագրի ստացած տեղեկութիւնների համեմատ, եապօնական խորհրդականը կորէյական կառավարութեան մօտ վալիւտայի եւ ֆինանսական րէֆօրմների արմատական փոփոխութիւն պահանջեց։—Հարկերը բռնի կերպով առնելու պատճառով, Կորէայի երկու տեղերում անկարգութիւններ տեղի ունեցան, սպանվեցին եապօնական 3 բնակիչներ եւ եապօնական 6 ձկնորսներ։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բուլիէ մերժեց Բ. Դրան բացատրութիւնը պետական պարտքի միացման նախագիծը ընդունելու մասին. նա պահանջում է, որ իրան գործելու ազատութիւն տրվի պարտատէրերի սինդիկատների հետ համաձայնութիւն կայացնելու գործում։ Բ. Դուռը դիմեց արտասահմանի իր դեսպաններին մի շրջաբերական յայտագրով, որի մէջ մատնացոյց է անում Տրիպօլիսը տիրելու իրաւունքի վրա եւ պահանջում է հաշւի առնել այդ գործին պետութիւնների վերաբերմունքի հարցի մասին։

ԿԱՐԱԿԱՍ։ Ապստամբները տիրեցին Կօրօին։ Հանրապետութեան փոխ-նախագահը եւ կառավարութեան զինուորական ոյժերը հինգ թընդանօթների հետ միասին նրանց ձեռքն ընկան։ Գեներալ Մատօս արշաւում է արեւելքից դէպի մայրաքաղաքը, ուր կարող է հասնել մօտաւորապէս երկու շաբաթում։ Կարակաս շըրջապատված է յեղափոխականների աւազակախմբերով։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ոչ-պաշտօնական աղբիւրից հաղորդում են, թէ վերջին բիւլլետէնի մէջ յիշատակված ցաւերի նորոգումը սկզբում փոքր ինչ անհանգստացրեց անգլիական Թագաւորին, բայց յետոյ տեղի ունեցաւ բարւոքումն։

ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿ։ Ալէքսանդր III կայսրին արձան կանգնեցնելու համար ֆինանսների մինիստրութիւնը նշանակել է 250,000 րուբլի։—Հիւսիսային Չինաստանի նաւահանգիստներում խօլերայի երեւալու պատճառով՝ չինական բանուորներին արգելված է գալ Վլադիվօստօկ։

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶ։ Թերեքի միջին եւ ստորին ընթացքում կատարեալ անբերրիութիւն է. հացաբոյսերը հնձված են, որպէս կերակուր անասունների համար. խոտ չը կայ։

ԿԱԶԱՆ։ Հրկիզեալներին օգնութիւն ցոյց տալու համար կազմված մասնաժողովում նահանգապետը հաղորդեց Բարձրագոյն շնորհի լուրը 50,000 րուբլի պարգեւելու մասին։ Կարօտեալները ապահովված են այժմ ուտելեղէնով եւ ունեն ժամանակաւոր բնակարաններ։ Այն հրկիզեալները, որոնք տեղաւորվել էին դաշտերում, տեղափոխված են տները։ Վճռված է օգնութիւն ցոյց տալ ուտելեղէնով, հագուստեղէնով, արհեստաւորական գործիքներով եւ անհրաժեշտ դէպքերում նաեւ դրամով։ Դումայի արտակարգ նիստում որոշված է փոխառութիւններ տալ բարեգործական-փոխատուական դրամագլխից՝ այրված շինութիւնները վերականգնելու համար. Նշանակված է 10,000 րուբլի հրկիզեալներին օգնելու գործը կազմակերպելու եւ այն զինուորներին վարձատրելու համար, որոնք մասնակցում էին հրդեհը հանգցնելուն.

յանձնված է մի մասնաժողովի մշակել Դրդեհաչէջ ջրմուղ շինելու եւ Կարան ու Կաղանկա գետակներից ջուր ստանալու գործիքներ գնելու հարցը. միջնորդութիւն է յարուցված եւկրագործութեան եւ պետական կալուածների մինիստրութեան առաջ, որ նա որոշ արտօնութիւններով շնորհեան նիւթեղէններ տայ հրկիզեալներին. ուպրավային յանձնված է ծախել իր անտառաբաժիններից փայտեղէն այն գնով, ինչ որ իրան վրա է նստում։ Զայնուորների մէջ հրկիզեալների օգտին հաւաքված է 3,195 րուբլի։

ՊԵՏԵՐՀՕՖ։ Ֆրանսիական ծովային կադէտները, թւով 108 հոգի, իրանց օֆիցէրների եւ հրամանատարի հետ հասան Պետերհօֆ եւ գընացին Մեծ-Պալատը, որտեղ նրանց համար պատրաստված էր նախաճաշ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մեծ-Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրօվիչ վերադարձաւ արտասահմանից եւ ուղեւորվեց Ցարսկոե-Սելօ։—«Օրէնսդրութիւնների ժողովածուի» մէջ տպագրված են Պետերբուրգի պօլիտեխնիկական ինստիտուտի կանոնադրութիւնը, կանոններ մասնաւոր բանկերի գործունէութիւնը ամրապնդելու համար եւ կանոններ, թէ ինչ կարգով պէտք է գործադրըվի Բարձրագոյն հրամանը այն գիւղական հասարակութիւնների եւ գիւղերի կալուածական պատասխանատուութեան մասին, որոնց գիւղացիները մասնակցել են Պոլտավայի եւ Խարկովի նահանգներում տեղի ունեցած անկարգութիւններին։

15 յունիսի

ԼՕՆԴՕՆ։ Բիւլըթէն երկու ժամին կէսօրից յետոյ. «Թագաւորն օրը լաւ անցկացրեց, այսօրվայ բոլոր նշանները առ այժմ գոհացուցիչ են. տաքութիւնը բնական է։»

ԼՕՆԴՕՆ։ Թագաւորի դրութեան մէջ նկատվում է յաջորդական բարւոքումն. Նա կարող է կարդալ եւ խօսել. Նրա մօտ անընդհատ գտնվում են թագուհին եւ Ուէլսի իշխանը եւ իշխանուհին։ Բժիշկները թախանձանքով խորհուրդ են տալիս՝ չը պարապել լուրջ գործերով։ Թագաւորին չը պէտք է ոչինչ այնպիսի հարցեր առաջարկել, որոնք լարված մտածողութիւն կը պահանջէին։ Եթէ գործերի դրութիւնը սրանից յետոյ եւս այդքան մխիթարական կը լինի, թագադրութիւնը այն ժամանակ կարելի կը լինի կատարել աշնան սկզբին։

ԼՕՆԴՕՆ։ Երեկոյեան 11 ժամին Թագաւորի դրութիւնը ամեն կողմից գոհացուցիչ էր։ Նա օրը լաւ անցկացրեց։ Դրութիւնը նկատելի կերպով բարւոքվեց։

ՊԱՐԻԶ։ Սենատը։ 149 ձայների մեծամասնութեամբ ընդդէմ 118-ի, որոշեց շարունակել զինուորական օրինագծի քննութիւնը, չը սպասելով մասնաժողովի զեկուցման եւ զինուորական խորհրդի եզրակացութեան։—Պատգամաւորների ժողովը, 496 ձայների մեծամասնութեամբ 74-ի դէմ, կառավարութեանը վստահութիւն յայտնեց այն բանում, որ նա եռանդով հետամուտ կը լինի Էմբէրի գործում մեղաւոր ճանաչված անձանց եւ որ այդ գործը պէտք է ունենայ զուտ դատաստանական եւ ոչ քաղաքական գոյն։

ԳՐՕԴՆՕ։ Երէկ ժողովրդի խուռն բազմութեան ներկայութեամբ քաղաքը տօնեց ուսանողների միացումը ռուսաց եկեղեցուն։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԴԷՈՒՍ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Բ. Ա. Նախամարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Ն. Մ. Զիկօվսկի—9—10 ժ. աչքի, Ներքին և Նեարդային հ.
Ն. Ի. Դզեդզիև—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.
Զ. Ի. Բաբաջանեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Ս. Պ. Կարապետեանց—1—1½ ժ. Ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ն. Ն. Ռոսսոմբէկով—5—6 ժ. վիրաբուժութեան և մորթու հ.
Ա. Ն. Ծղակովսկի—6—7 ժ. Նեարդային (էլեկտրաբուժ.), վեներ. և մորթու հ.
Գ. Ա. Թարխանեանց—7—7½ ժ. Ներքին և երեխայոց հ.
Բ. Ա. Նախամարդեան—7½—8 ժ.
Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Օ. Ց. Առվանիտակի—ատամ. ծաղկահատ և բըժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆ

ԲԺԻՇԿ
ՄԻՔԱՅԷԼ ԳԷՕՐԳԻԵՎԻՉ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ
ճանապարհ ընկաւ արտասահման։
1—2

ԱՐԱՍԹՈՒՄԱՆՈՒՄ

մատչելի գնով տրվում է ամարանոց, 6 սենեակից բաղկացած, իրանց յարմարութիւններով։ Գտնվում է հեռագրատան վերեւի յարկում։ Կարելի է առանձին տալ 1, 2, 3 սենեակ։ Հարցնել՝ Արասթումանում, Տիգրան Մէտենճեանցին։ 3—3

Պետերբուրգի Օբուխօվսկի հիւանդանոցի օրդինատոր
ԲԺԻՇԿ
Մ. Ի. ՄԷԼԻՔ-ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆՑ
ընդունում է ներքին, կանանց (գինեկօլօգիական մասսաժ) եւ ջղային հիւանդներին. ամենայն օր, ժամի 9-ից—11 առաւօտեան, 5—7 երեկոյեան
Հասցէն՝ Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, տ. № 39, Պօնդօեվի, Եսիկօլօպօվի դեղատան մօտ։

ՍՄԱՐԱՆՈՑ ԳՆԱՑՈՂՆԵՐԻՆ

Բեղիչ-Կլիւչ գնում են կառքեր, լինէյկաներ իւրաքանչիւր օր, արագ եւ առանց կանգ առնելու։ Առաջուց տոմսակ առնողներին զիջումն կը լինի։ Տոմսակներ տրվում են Պեսկօվսկի փողոցում, № 89 տանը, Մ. Մարտինեանցի գրասենեակում։ 3—3

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Կ. ԿԷՕՆՃԵԱՆ
փոխադրվել է Երեւանեան հրապարակ, տուն Գուրգենովի (Սօլօլակսկայա փողոցի անկիւն)։ Ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 8—2, երեկոյեան 5—8 ժամին.
25—25

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ։ Մեծ արկղիկը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. եւ 1 ր. 50 կ.։

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ
մազերը բուսցնելու եւ ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը։ Դուրս է եկել նաեւ բոլորովին նոր միջս
ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ
երեսին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեւի պատճառած սեւութիւնը, մուները, տալիս է կաշուին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն։ Այդ գները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 րուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարֆիւմերական եւ դեղավաճառական խանութներում։ Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինեան փողոց, տ. № 15, բընակարան № 2. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում՝ Կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Երեւանեան հրապարակ եւ նրա բաժանմունքում, Միքայէլեան փողոց եւ Բագւում. նաեւ Միքայէլեան կամուրջի վրա, Պօպօվի եւ Աբրիստակօվի դեղատներում։ Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս պօստով։ 91—100

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Օր. Սաքենիկ ՏԵՐ-ՄԱԶԱՆԵԱՆՑ
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ
Առաւօտեան ժամը 9—2
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վանքի մեծ փողոց, տուն Մարտիրոսեանցի։
(Հ. Կ.) 59—60

Ալէքսանդրօպօլի եօթ դասարանեան Առեւտրական Դպրոցի Հոգաբարձական Խորհուրդը
յայտարարում է, որ այդ դպրոցը կը բացվի այս 1902 թւի աշնանը, որ ենթադրվում է բանալ պատրաստական, առաջին եւ երկրորդ (եթէ բաւականաչափ ցանկացողներ լինեն—եւ երրորդ) դասատուները, որ ընդունելութեան խնդիրները պէտք է տրվին վերատեսչի անունով այս տարւայ օգոստոսի 1-ից մինչեւ 20-ը, որ խնդիրների հետ պէտք է ներկայացնեն կոչման, ծընընդեան եւ ծաղկի պատուաստման վկայականները իրանց պատճէններով, հասարակ թղթի վրա, իսկ այլ դպրոցներից փոխադրվողները, բացի այդ, եւ ուսման ու վարքի վկայականներ այն դպրոցներից, որոնցից դուրս են գալիս։ 1—3

Ֆրանսիական Շոգենաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ»—«MESSAGERIES MARITIMES».

27 յունիսի (1-ին յուլիսի ըստ ն. տ.) մեկնելու է Բաթումից, երեկոյեան ժամը 5-ին, «Memphis» շոգենաւը, հանդիպելով Տրապիզոն, Սամսոն, Կ. Պօլիս, Դարդանէլ, Սալօնիկ, Սիրա, Պատրաս, Մարսէյլ, Հավր եւ Լօնդօն։

Ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակները մինչեւ Պարիզ, նոյնպէս եւ մինչեւ Շանղհայ (Չինաստանում), Վլադիվօստոկ գնացողների համար, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում պակասեցրած գներով։

Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին՝ հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Ցակրեանին, նախկին Արծրունու գալէրէյում, № 127 գրասենեակը. հեռախօս № 608։ Գրասենեակը բաց է 9—1 ժամը ցերեկվայ եւ 5—7-ը երեկոյեան, բացի կիրակի օրերից։ 1—1

Բանկային Գրասենեակը Ա. Փրիդոնեանի եւ ընկ.

Ապահովացնելու համար ներքին փոխառութեան վիճակախաղի տոմսերը վերցնում է ցնոր անօրինութիւն 7 րուբլի ամեն մի տոմսի համար յուլիսի 1-ի տիրաժից 1902 թւի, 6 րուբլի սեպտեմբերի 1-ի տիրաժից 1902 թւի, բացի մարկայից ամեն մէկ անդորրագրի համար. ապահովացումն վերադիր վճարով եւ հեռագրով գրասենեակը չէ ընդունում։ 3—3

Кёлерская душистая
ГОРЧИЦА
сухая, но вполнѣ подготовленная для моментальнаго полученія изъ нея превосходной, высокихъ вкусовыхъ качествъ и въ тоже время очень дешевой „Деликатессъ горчицы“ для стола.
Продажа вездѣ въ лучшихъ магазинахъ.
Н. НИКОЛЬСКІЙ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на ежегодный, роскошно-иллюстрированный, справочно-литературный сборникъ.

„ВЕСЬ КАВКАЗЪ“,

посвященый детальному и всестороннему изслѣдованію Кавказскаго края во всѣхъ отношеніяхъ.

Сборникъ выйдетъ въ концѣ 1902 года, въ форматѣ журнала „Нива“, и будетъ состоять изъ слѣдующихъ отдѣловъ. Часть первая: 1) Календарный, 2) Правительственыхъ учрежденій, 3) Справочный, 4) Статистическій и 5) Объявленій. Часть втарая: 1) Историческій, 2) Общественной жизни, 3) Сельскохозяйственный, 4) Торгово-промышленный, 6) Разныхъ статей, 6) Путешествій и 7) Литературный.

Издатели сборника „Весь Кавказъ“, широко предоставляя сотрудничество въ немъ всѣмъ лицамъ, занимающимся трудами по кавказовѣдѣнію, предлагають за печатный листъ въ 16 страницъ оригинальной статьи 50 руб., компилятивной—40 руб., и за листъ напечатанной гдѣ либо статьи—20 руб. Размѣръ статьи не долженъ превышать двухъ печатныхъ листовъ. Лица. желающія сотрудничать, приглашаются теперь же сообщить точное заглавіе статьи, ея размѣръ и къ какому отдѣлу сборника таковая относится, а самыя статьи, должны быть присланы для просмотра не позже 10-го сентября текущаго года. Причитающійся гонораръ сотрудники получатъ по одобреніи статьи и послѣ выхода въ свѣтъ изданія. Сстатьи по кавказовѣдѣнію, размѣрами болѣе двухъ печатныхъ листовъ, принимаются на особыхъ условіяхъ для печатанія отдѣльными выпусками подъ заглавіемъ „Библіотека сборника Весь Кавказъ“.

Издатели сборника почтительнѣйше просятъ правительственныя учрежденія, предсѣдателей ученыхъ и благотворительныхъ обществъ и другихъ лицъ, сочувствующихъ цѣлямъ изданія, оказать возможное содѣйствіе присылкой своихъ годовыхъ отчетовъ, обзоровъ, докладовъ, записокъ, историческихъ документовъ, мемуаровъ и вообще разныхъ матеріаловъ, касающихся той или другой отрасли дѣятельности учрежденій Кавказскаго края.

Помѣщенный въ программѣ сборника отдѣлъ объявленій имѣетъ цѣлью предоставить разнымъ фирмамъ, заводамъ, фабрикамъ, магазинамъ и т. п. помѣщать свои объявленія, составляющія единственно вѣрный и широкій путь къ развитію торговаго дѣла: Плата за объявленія: на цѣлой страницѣ—75 рублей, на ½ страницы—50 руб., на ¼ страницы—35 руб., на ⅛ страницы—20 руб. и на 1/16 страницы—10 руб.

Лица и фирмы, желающія выписать сборникъ или помѣстить въ немъ свои объявленія, приглашаются выслать въ редакцію причитающіяся деньги и самый текстъ объявленія.

Требуются дѣятельные агенты по сбору объявленій и подписки на сборникъ въ разныхъ городахъ за плату двадцати процентовъ съ поступившихъ при ихъ содѣйствіи денегъ. Книгопродавцамъ будетъ сдѣлана значительная уступка.

Редакціямъ газетъ, помѣстившимъ настоящее объявленіе, будетъ предоставлено право напечатать безплатно свои объявленія въ сборникѣ.

Цѣна за сборникъ 5 руб. Подробная программа сборника разослана и высылается по требованію.

Адресъ редакціи: Тифлисъ. Грузинское издательское товарищество. Контора сборника „Весь Кавказъ“. 3—3

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում
վաճառվում է՝
Շ. ԱՐԱԳՎԻՍՊԻՐԵԼԻ, Դժբաղդ Թաթոս, կամ իսկ քամին այդ միջոցին մռնչում, հառաչում եւ սուլում էր (հոգեբանական էտիւդ), թարգմ. ռուսերէնից Աւետիք Բարսամեանց, Թիֆլիս, 1902 գ. 7 կ.
Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. 2—5

„Փ. Ն. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ“
ԿՕՆՖԷՏԻ ԵՒ ՇՕԿՕԼԱԴԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսում մեր պատրաստած ապրանքները ալ ժանացան—
Կովկասում կօնֆէտի արդիւնաբերութեան
ՄԻԱԿ ՄԵԾ ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼԻ
Առանձնապէս յանձնարարում ենք. ՌԱՀԱԹ-ԼՕԽՈՒՄ, Կարամէլ «ԻԲԻԼԷՑՆԱՑԱ» եւ առհասարակ բարձր յատկութեան կարամէլներ մրգեղէնով։
Գործարանում աշխատում են մայրաքաղաքի նշանաւոր վարպետներ։
Պատուէրներով դիմել. Թիֆլիս, Պավլօվսկայա փողոց, սեփական տուն
Գործարանի հեռախօս № 362, գործարանական խանութինը № 772։
54—100 (Հ. Կ.)

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 15 Іюня 1902 г.

Электропечатня Груз. Издат. Т—ва, Б.-Ванкская ул.